

L'evolució dels usos lingüístics a Catalunya: un bilingüisme simètric?

F. Xavier Vila, Natxo Sorolla i Avel·lí Flors-Mas

CUSC—Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació, Universitat de Barcelona

Des que es va iniciar la sèrie d'enquestes d'usos lingüístics de la població de Catalunya (EULP), l'any 2003, les dades mostren que, tot i que Catalunya ha passat a ser una societat multilingüe, continua havent-hi dues llengües que es reparteixen el gruix dels usos lingüístics de la població: el català i el castellà. La primera, llengua pròpia i històrica del país. La segona, present a Catalunya, en primer lloc, per contacte «vertical», a conseqüència de les polítiques d'extensió del coneixement del castellà i d'homogeneïtzació lingüística impulsades pels poders centrals de l'Estat. I en segon lloc i ben entrat el segle XX, també per contacte «horitzontal», com a resultat de diferents episodis d'immigració des de territoris castellanoparlants de l'Estat i, més recentment, des de Llatinoamèrica. En aquest *Apunt* tractem de dilucidar si a Catalunya els usos del català i del castellà són simètrics o, per contra, si apunten a l'existència de desequilibris i a una situació de fragilitat del català.

mots clau: Catalunya, demolingüística, usos lingüístics, llengua catalana, llengua castellana

Segons les dades de l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població* (EULP), l'any 2018 a Catalunya hi havia bàsicament dues llengües habituals: el català per a un 36,1% de la població i el castellà per a un 48,6%. A aquests percentatges s'hi ha de sumar el 7,4% que deia usar totes dues llengües de manera habitual. I finalment, un 7,3% declarava usar altres llengües o altres combinacions de llengües —que podien incloure, òbviament, el català i/o el castellà, a més de terceres llengües— com a idiomes habituals.

Tot i que aquesta pregunta sobre la llengua habitual permet obtenir una primera impressió sobre els usos lingüístics de la població, el cert

és que és una forma molt genèrica d'aproximar-s'hi. De fet, les respostes a aquesta pregunta solen estar molt influïdes per les actituds dels enquestats: és a dir, en ocasions la persona enquestada pot respondre més el que li agradaria fer que no allò que «realment» fa.

Com podem mesurar els usos lingüístics?

Per superar aquesta dificultat, les enquestes EULP han incorporat dos tipus de preguntes més per a mesurar els usos lingüístics:

- Preguntes sobre els percentatges d'ús del català, el castellà i altres llengües.

- Preguntes sobre les llengües emprades en situacions o amb tipus d'interlocutors concrets —per posar-ne alguns exemples, a les entitats financeres o amb l'administració local, en el primer cas, o amb les amistats o els companys de feina en el segon.

En aquest apunt ens centrem en el primer tipus de mesurament. En concret, les dades sobre els percentatges d'ús oral global provenen d'una sèrie de preguntes en què es demana a l'entrevistat que especifiqui «En el conjunt d'un dia qualsevol, en quin tant per cent parla cada una de les llengües següents?» (català, castellà i una altra, a més de l'aranès a l'Aran). A més, des de 2013 es fa a continuació una pregunta similar per a obtenir dades sobre el percentatge de lectura i d'escriptura en les diferents llengües, tot i que en aquest apunt ens limitem a les dades de producció oral. Per això, a l'hora de valorar les dades i comparar els resultats de les diferents onades, cal tenir en compte que les dels anys 2003 i 2008 fan referència a «ús global» de llengües en termes generals, sense distingir si es tracta de parlar, llegir o escriure. Les dades del 2013 i el 2018, en canvi, fan referència exclusivament a «parlar».

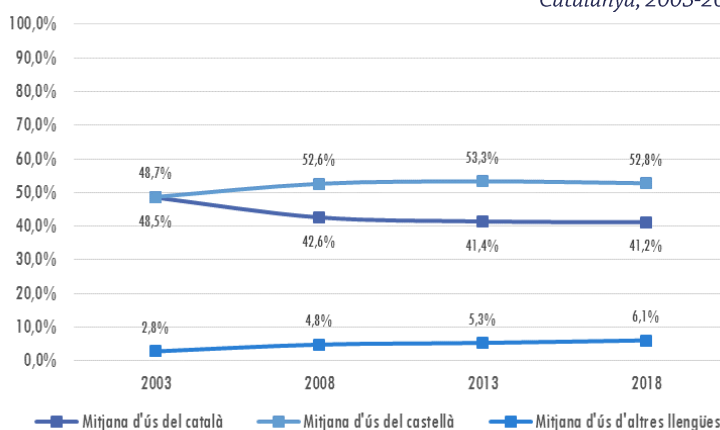
Òbviament, seria erroni prendre les xifres resultants d'una pregunta com aquesta com un mesurament exacte dels usos lingüístics, perquè ningú no pot esperar un càlcul tan afinat d'un parlant normal en una entrevista. Com a mostra d'això, les respostes sobre el percentatge d'ús tenen certa tendència a agrupar-se entorn de xifres arrodonides —com ara 0%, 10%, 50%, etc. Tot i

amb això, les preguntes sobre els percentatges d'ús permeten obtenir una visió de les pràctiques lingüístiques alternativa i més matisada que la de la llengua habitual. Una variable que ja hem explorat —juntament amb els coneixements lingüístics i la llengua inicial i d'identificació de la població— en els [números 11](#), [12](#) i [13](#) dels *Apunts* per a la població nascuda a Catalunya, a la resta de l'Estat i a l'estranger, respectivament.

Els usos lingüístics a Catalunya l'any 2018

D'acord amb els resultats de les preguntes sobre el percentatge d'ús oral de les llengües representats en el *Gràfic 1*, com era d'esperar el 2018 a Catalunya s'hi usen de manera activa bàsicament dues llengües. En l'últim mesurament, **la mitjana d'ús del català se situa al 41,2%, mentre que la mitjana d'ús del castellà és del 52,8%. El 6,1% d'usos restants es reparteix entre diverses altres llengües**, entre les quals hi ha l'àrab, la llengua inicial més comuna després del català i el castellà, i l'anglès, com a llengua franca present bàsicament en entorns laborals.

Gràfic 1. Mitjana dels percentatges d'ús del català, el castellà i les llengües altres. Catalunya, 2003-2018

Cal dir que, com mostra la *Taula 1*, les diferències entre aquests resultats i la variable llengua habitual no són gaire notables, tot i que els percentatges d'ús donen un resultat una mica millor per al català i el castellà després del lleuger descens de les llengües altres.

Taula 1. Comparació de la llengua habitual i la mitjana dels percentatges d'ús del català, el castellà i les llengües altres. Catalunya, 2018

	Llengua habitual	Mitjana dels percentatges d'ús
Català	36,1%	41,2%
Català i castellà	7,4%	--
Castellà	48,6%	52,8%
Altres llengües i combinacions	7,3%	6,1%

Com mostra el *Gràfic 1*, aquests percentatges no s'han mantingut idèntics al llarg dels 15 anys transcorreguts des de la primera enquesta. **El canvi més significatiu sembla que es va produir entre el 2003 i el 2008**, quan la mitjana del percentatge d'ús del català va passar del 48,5% al 42,6%, la del castellà va augmentar del 48,7% al 52,6%, i la de les altres llengües va saltar del 2,8% al 4,8%. Els canvis en la dècada 2008-2018, en canvi, han estat molt menys perceptibles. D'entrada, sembla raonable atribuir bona part d'aquests canvis a les transformacions demolingüístiques derivades de les immigracions de la primera dècada del segle XXI, que fan reduir la presència del català en termes relatius.

Anant més enllà d'aquesta primera aproximació a partir de les mitjanes, el mesurament mitjançant percentatges d'ús té el clar avantatge sobre la llengua habitual que permet una

visió més matisada de la percepció del propi ús. Si projectem visualment les respostes dels enquestats sobre el percentatge d'ús oral del català i el castellà l'any 2018 en dos gràfics, el resultat és el que s'obté al *Gràfic 2* i el *Gràfic 3*. Tots dos mostren les respostes als percentatges de parlar aplegats en franges de 10% d'ús —per exemple, «entre 11% i 20% d'ús de català»—, amb l'excepció de les respostes discretes corresponents a 0%, 50% i 100% d'ús de cada llengua, que es presenten separades perquè obtenen unes puntuacions excepcionalment elevades i que, per aquest motiu, s'han considerat especialment simbòliques per als usuaris.

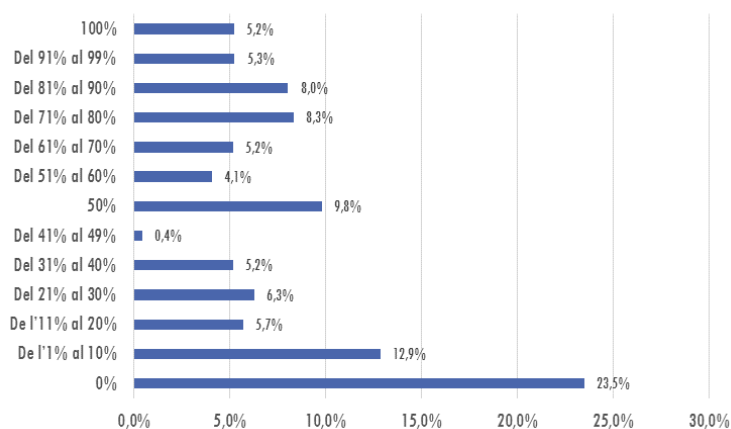
D'acord amb aquestes dades, **l'any 2018 els habitants de Catalunya no formaven pas dos blocs, un amb pràctiques més o menys monolingües en català i un altre amb pràctiques més o menys monolingües en castellà, sinó més aviat un continuïum entre el 0% i el 100% d'ús de cada llengua**. Cadascun d'aquests continuïums mostra un gran ventall de possibilitats que van des d'aquells que, efectivament, utilitzen una sola llengua en exclusiva (100%), fins a aquells que declaren no parlar absolutament mai la llengua en qüestió (0%). Si s'analitzen els gràfics en funció de l'oposició entre comportaments unilingües i bilingües, la població que només parlaria de manera estricta —és a dir, 100%— el català (5,2%) o el castellà (17,0%) seria clarament minoritària i aplegaria, sumada, menys d'una quarta part del total. Per contra, més de tres quartes parts de la població parlaria almenys en alguna proporció —de vegades, certament, molt minsa— totes dues llengües.

Però cal tenir present que encara que es comptabilitzessin com a unilingües els usuaris del 91% o més d'una sola llengua, la xifra d'aquest col·lectiu ascendiria a un 32%, cosa que continua deixant un percentatge de dos terços de la població amb usos poc o molt bilingües. A més, la presència d'aquest col·lectiu més unilingüe ha disminuït en més de 4 punts respecte els registres de 2013, quan sumaven el 36,5% del total (Vila i Sorolla 2018: 127). Es tracta, en qualsevol cas, de percentatges molt elevats que permeten afirmar que **Catalunya és una de les societats postindustrials més bilingüitzades.**

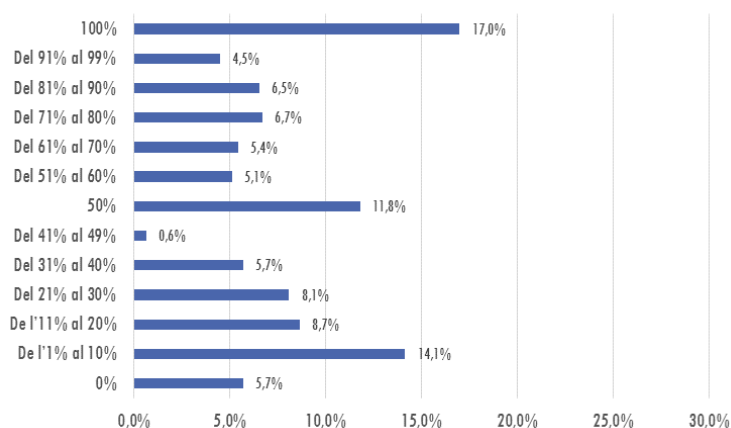
Una segona anàlisi d'aquests gràfics permet fer altres lectures. Tal com mostra el Gràfic 2, els que usen el català de forma exclusiva són una petita minoria del 5,2%, i la xifra només creix fins al 10,5% si s'hi sumen els parlants que el fan servir en més d'un 91%. En canvi, el Gràfic 3 mostra que els parlants que usen sempre el castellà són un apreciable 17,0% de la població total, una xifra que puja fins a un contundent 21,5% si s'hi compten els parlants que el fan servir en més d'un 91%.

De fet, els gràfics admeten també una lectura des de l'altre extrem, i els resultats encara són més extrems: **l'any 2018, només 1 de cada 20 persones va declarar que no parlava mai en castellà, mentre que 1 de cada 4 residents a Catalunya va afirmar que mai no parlava en català.** La solidesa d'aquest bloc de no-usuaris absoluts del català s'il·lustra

Gràfic 2. Percentatge de parlants segons el seu percentatge d'ús oral del català (parlar). 2018

Gràfic 3. Percentatge de parlants segons el seu percentatge d'ús oral del castellà (parlar). 2018

clarament si es té en compte que, de fet, la resposta més habitual a la pregunta del percentatge d'ús per al català és precisament 0%, mentre que la resposta més habitual a la pregunta de quant castellà es parla resulta ser un 100%. En altres mots, **a Catalunya els usuaris que es declaren absolutament monolingües en català són una petita minoria, mentre que una quarta part de la població diu que no parla mai en català i una cinquena part diu que parla en castellà pràcticament sempre.**

Aquests resultats tenen implicacions a l'hora d'interpretar les dades sobre la llengua habitual. Més en concret, sobre què vol dir un enquestat quan afirma que la seva llengua habitual és el català o quan diu, per contra, que és el castellà. Sembla raonable pensar que, **quan els catalanoparlants declaren el català com a llengua habitual, una part majoritària dona per descomptat que aquest «parlar català habitualment» no exclou usos parcials d'altres llengües.** Per contra, per a un percentatge elevat de castellanoparlants, «parlar castellà habitualment» implica parlar sempre i exclusivament aquest idioma. Convé retenir aquesta asimetria a l'hora d'entendre els comportaments lingüístics declarats dels habitants de Catalunya i, sobretot, a l'hora d'interpretar les dades sobre la llengua habitual o sobre els usos en diferents àmbits i amb diferents tipus d'interlocutor —que, com hem assenyalat al principi, són les altres vies de mesurament dels usos lingüístics a les enquestes EULP.

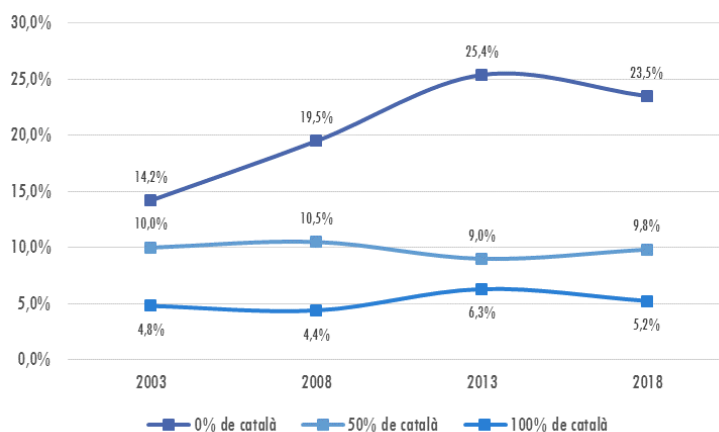
Un bilingüisme simètric?

A aquestes alçades, doncs, ja estem en disposició de respondre la pregunta amb què obriem aquest apunt: **a Catalunya, el bilingüisme no està repartit de manera simètrica.** A més a més, tampoc no evoluciona de la mateixa manera, com veurem en aquesta secció final. El *Gràfic 4* mostra, en aquest sentit, com **el nombre dels no-usuaris de català va anar augmentant de manera ràpida i constant al llarg del decenni 2003-2013, si bé aquesta evolució s'ha**

frenat entre 2013 i 2018. Així, si l'any 2003 els que deien no usar el català mai eren un 14,3% de la població —és a dir, quasi 800.000 persones adultes— deu anys després havien esdevingut el 25,4% i 1,6 milions. El 2018, aquestes xifres s'han reduït lleugerament fins al 23,5% i 1,49 milions. En comparació, els usuaris estrictament simètrics de català i altres llengües (bàsicament castellà), és a dir, els que declaraven usar el català un 50% del temps, i els que deien enraonar 100% en català, s'han mantingut bàsicament estables en termes relatius, tot i que en xifres absolutes els primers han anat oscil·lant a l'entorn dels 600.000 i els segons han passat de 270.000 a 334.000, després d'un lleuger repunt l'any 2013.

Aquests resultats s'expliquen per la suma de diversos factors, entre els quals en destaquen dos. El primer, la reducció del nombre de catalanoparlants inicials. Una reducció que s'explica per la caiguda de natalitat dels anys 80 i 90 i perquè els grups de persones nascudes a Catalunya que s'han anat incorporant a l'EULP des de 2003 compten amb menys catalanoparlants inicials que les generacions que n'han

Gràfic 4. Mitjanes de percentatge d'ús de català per a 0 %, 50 % i 100 %. 2003-2018

anat desapareixent. El segon, les «noves immigracions» de la primera dècada del segle XXI. Com hem mostrat en el [número 13](#) dels *Apunts*, els integrants d'aquest grup dominen bé el castellà i prop del 60% la tenen com a llengua habitual exclusiva, però en canvi la meitat declaren que no saben parlar el català i només un percentatge exigü el té com a llengua habitual. **La presència d'una bossa important d'ús monolingüe del castellà i les normes socials que afavoreixen el canvi al castellà per part dels catalanoparlants dificulten l'ús del català en diferents situacions de la vida quotidiana**, i expliquen en bona mesura la situació de bilingüisme no paritari que hem descrit en aquest apunt.

Tot plegat indica que, a Catalunya, **el català es troba en una posició de fragilitat a pesar que existeixen, també, indicadors positius**. Entre altres, el fet que hi ha més persones que s'identifiquen amb el català o el fan servir de manera habitual que persones que el tenen com a llengua inicial, o que són més els

que el transmeten a la descendència que no els que l'han rebut dels progenitors. També són generalment positius els indicadors de coneixement del català, especialment en el cas de la població nascuda —i escolaritzada— a Catalunya. Sembla del tot recomanable, en conseqüència, la persistència en —i el reforçament de— polítiques que universalitzin el coneixement del català i facilitin que el conjunt de la població pugui fer-ne ús, amb independència del seu origen.

Referències

VILA, F. Xavier; SOROLLA, Natxo (2018). Les llengües en els usos interpersonals i en els àmbits de consum i serveis. Dins DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (coord.), *Anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població a Catalunya 2013. Volum 1. Coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics* (124-160). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Direcció General de Política Lingüística. Disponible a: https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/publicacions/btpl/arxiu/23_EULP_Catalunya_2013-vol.1.pdf

Com citar aquest apunt

VILA, F. Xavier; SOROLLA, Natxo; FLORS-MAS, Avel·lí (2020). «L'evolució dels usos lingüístics a Catalunya: un bilingüisme simètric?». *Apunts de sociolingüística i política lingüística*, 14, 1-8. <https://cusclub.fi-les.wordpress.com/2020/02/apunts-cusc-num-14-2020-evolucio-usos-catalunya.pdf>

Editor

Avel·lí Flors-Mas

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

Contacte

CUSC-Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació, Universitat de Barcelona

Adreça: Gran Via de les Corts Catalanes, 585. 08007 Barcelona

Telèfon: +34 93 403 7065

Adreça-e: cusc@ub.edu

Web: <http://www.ub.edu/cusc>

Twitter: @CuscUB

Facebook: @cusclub